

АНОТАЦІЯ

Мартінова І. В. «Багатовекторність діяльності військових духових оркестрів у суспільно-культурних процесах в Україні (кінець XX – початок XXI століть)» – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» зі спеціальності 034 «Культурологія». – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Міністерство освіти і науки України. – Івано-Франківськ, 2025.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що діяльність військових духових оркестрів є невід’ємною частиною української історії та культури. Військові оркестри беруть участь у суспільно-громадському житті країни, підвищують моральний та бойовий дух народу і відіграють вагомую роль у збереженні національно-державних ритуалів.

На підставі аналізу джерел і наукових розвідок викристалізувалася **мета** дисертації – панорамний огляд основних напрямків діяльності світових військових оркестрів, які стали творчим та суспільно-культурним підґрунтям для формування вітчизняних військових оркестрів, а також унікальні риси багатовекторного виконавства національних військових оркестрів у контексті суспільно-культурних трансформацій за часів Незалежності.

Об’єкт дослідження – українські військові оркестри як феномен музичної культури.

Предмет дослідження – багатовекторність діяльності українських військових духових оркестрів у суспільно-культурних процесах в Україні (кінець XX – початок XXI століть).

Використання соціокультурної методології дозволило розглядати діяльність військових духових оркестрів крізь призму домінуючого стрижня культури, як складової частини культурно-мистецького життя в цілісній системі культури та соціумів.

Культурологічний ракурс розкриття обраної теми зумовив вибір відповідної методології, котра ґрунтується на поєднанні фундаментальних, загальнонаукових і галузевих принципів із залученням загальних і спеціальних методів пізнання.

Застосування такого підходу дало можливість комплексно вивчати феномен українських військових духових оркестрів як цілісне явище і систему, котра передбачає взаємодію освітнього, композиторського, виконавського, організаторського компонентів. Методологічним стрижнем комплексного дослідження предмета дисертації є системний підхід, зумовлений багаторівневою природою досліджуваного явища. *Методологічна основа дослідження* сформована за науковими принципами: комплексності, актуальності, достовірності, причинності – для доведення значимості військових духових оркестрів в суспільно-культурних процесах України.

Методи дослідження: теоретичний, історико-хронологічний, аналізу і синтезу (*індуктивний та дедуктивний*), контент-аналіз, класифікації та типології, спостереження, описовий (*наративний*), якісний (*квалітативний*), порівняльний (*компаративний*), біографічний, інтерв'ю, систематизації. Поєднання цих наукових підходів дало змогу дослідити тенденції розвитку військових духових оркестрів у тісному зв'язку з соціокультурними парадигмами часу.

Наукова новизна одержаних результатів визначається метою дисертації, комплексом поставлених для виконання дослідницьких завдань, предметом та об'єктом дослідження. У дисертації вперше: здійснено комплексний джерелознавчий аналіз наукової та публіцистичної літератури про формування і розвиток військових оркестрів в контексті історії української музичної культури; здійснено наративну характеристику еволюції діяльності військових оркестрів у дискурсі історії; українські військові оркестри осмислюються як система, котра передбачає взаємодію освітнього, композиторського, виконавського; компонентів; ці формування розглядаються як колектив-команда, яку об'єднує

не тільки прагнення до професійної досконалості і спільна художня ідея, але й ментально-емоційні почуття взаєморозуміння підтримки та освітня універсальність; оновлено оцінки та осучаснено функційні концепції військово-оркестрового виконавства у контексті державотворення в сучасній Україні; висвітлено нові мистецькі здобутки військово-оркестрової служби Збройних Сил України. На підставі керівних і офіційних документів Міністерства оборони *сформовано та систематизовано* типологію військових оркестрів та їхній репертуар.

Збагатилося новітніми смислами поняття «український військовий оркестр», який позиціонується як колектив висококваліфікованих музикантів, як команда особистостей, котрі характеризуються виконанням багатьох функцій і є складовою певного армійського підрозділу. Такий колектив відзначається особливим професійним універсалізмом, оскільки забезпечує адміністративно-церемоніальні та суспільно-культурні запити.

Особистий внесок авторки дисертації полягає у розв'язанні важливого наукового завдання у культурній галузі – створенні характеристики основних напрямків діяльності військових духових оркестрів у просторі суспільно-культурних трансформаційних процесів в часи незалежності України.

Дисертація, опубліковані наукові статті, тези, в яких викладено основні положення роботи, виконані самостійно і здійснені в галузі культурології.

Огляд історико-культурологічних та мистецтвознавчих джерел формування військової музики та військових оркестрів в Україні засвідчив, що не зважаючи на традиційне висвітлення історичних періодів розвитку української музики, розкриття особливостей професійної діяльності виконавців і композиторів у проаналізованих працях, дослідження проблем становлення та розвитку виконавства на духових інструментах (індивідуального та оркестрового), музичних творів для них є недостатнім, а подекуди – фрагментарним. Ця обставина пов'язана з малою кількістю джерелознавчого

матеріалу для наукового осмислення, домінуванням вокально-хорової компоненти української музичної культури у розвідках дослідників.

Встановлено, що феномен військових оркестрів з часів давніх цивілізацій і до сьогодні зазнав значних трансформацій функційного розвитку – від залякування супротивника та сигналізації – до важливої суспільно-культурної функції як специфічного різновиду сучасного музичного мистецтва, засобу ментального впливу та морально-патріотичного виховання.

Виокремлено групи функцій діяльності військових оркестрів: *духовно-естетичні та функції соціально-культурної діяльності* (просвітницька, виховна, організаційна, комунікативна, розважальна).

Визначено такі *види концертної діяльності військових оркестрів*: сольний, концерт-дивертисмент, академічний, тематичний концерт, концерт-ревю, театралізований концерт, шоу, гала-концерт, концерт-шана. Кожен з них потребує самостійних програм, своєрідність яких визначається темою концерту, особливістю слухацької аудиторії, її естетичними запитами.

Зазначено такі *особливості концертного репертуару* військових оркестрів України: військові оркестри є акустичною матеріалізацією, мистецькою інтерпретацією знакових політичних змін у державі; їхній репертуар виступає інструментом, котрий впливає на суспільство та трансформує його. Зокрема, якщо за радянських часів репертуар військових оркестрів був уніфікований, клішований, складався, переважно, з маршової музики та нейтральних до національної ідентифікації популярних творів, то на етапі сучасного розвитку розкривається його нова грань – як засобу музичного втілення ідей усіх найважливіших історичних періодів вивершення української держави, трансформації творчого доробку військових музичних колективів та зміни формату їх основної діяльності. Відтак, зміна репертуару у військових оркестрах України руйнують імперський репертуарний стереотип, нав'язаний роками та розкриваються у новому амплуа, публічно демонструючи музичне жанрове різнобарв'я музики. У діяльності вітчизняних військових оркестрів

спостерігається тенденція до індивідуалізації власного репертуару; його значне розширення збагачує художню складову просвітницької функції виконавської діяльності військових художніх колективів. На оновлених творах виховується здатність слухачів до сприйняття та естетичної оцінки сучасної музики. У такий спосіб здійснюється соціокультурна організація громадськості; оскільки репертуар армійських оркестрів формується з орієнтацією на різні склади виконавців, що входять до складу військових оркестрів (солісти, ансамблі, хор), то його розмаїття вимагає висококваліфікованих виконавців, здатних до виступів соло, ансамблів, хорового співу, а також, і за виробничою потребою, їх вміння інструментальної імпровізації (на вимогу концертного майданчика), тобто, збагачується семантична система комунікації (рух, жестикуляція, погляд) не тільки в середовищі військових музикантів, але й у ситуації спілкування з реципієнтами і в середовищі реципієнтів. Таким чином, репертуарна політика військових оркестрів значною мірою сприяє підвищенню суспільно-культурного рівня народу, що забезпечується конституційною свободою України. Репертуарний зміст та професійний рівень вітчизняних військових оркестрів дозволяє виконувати різноманітні жанри музики від класичної до популярної і спроможний залучати до музичного мистецтва різноманітні аудиторії.

Перспектива висуває значну парадигматику у дослідженні особливостей освітньої складової підготовки диригентів військових оркестрів, структури та музичного забезпечення організації дефіле у системі виконавської практики військових оркестрів.

Ключові слова: військовий духовий оркестр, військові диригенти, репертуар, національна культура, духове виконавство в Україні, інтерпретація виконання, фестиваль, військове капельмейстерство, масова комунікація, духові інструменти, українські композитори, репертуар для духових інструментів, суспільно-культурні процеси.

SUMMARY

Martynova I. V. Multi-vector nature of the activity of military brass bands in the socio-cultural processes in Ukraine (late 20th – early 21st centuries) – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation Thesis for the Degree of Doctor of Philosophy in the Area of Knowledge 03 Humanities in the Speciality 034 Cultural studies. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. Ivano-Frankivsk, 2025.

The relevance of the study is determined by the fact that the activity of military brass bands is an integral part of Ukrainian history and culture. Military bands participate in the social and public life of the country, raise the morale and fighting spirit of the people and play an important role in the preservation of national-state rituals.

Based on the analysis of sources and scientific intelligence, the aim of the dissertation was crystallized: a panoramic overview of the main directions of activity of world military bands, which became a creative and socio-cultural basis for the formation of national military bands, as well as the unique features of the multi-vector performance of national military bands in the context of socio-cultural transformations during the time of Independence.

The object of research is Ukrainian military orchestras as a phenomenon of musical culture.

The subject of the study is multi-vector activity of Ukrainian military brass bands and socio-cultural processes in Ukraine (late 20th – early 21st centuries).

The use of socio-cultural methodology made it possible to consider the activities of military brass bands through the prism of the dominant core of culture; as an integral part of cultural and artistic life in an integral system of culture and society.

The cultural perspective of the disclosure of the chosen topic determined the choice of the appropriate methodology, which is based on a combination of

fundamental, general scientific and branch principles with the involvement of general and special methods of cognition.

The use of such an approach made it possible to comprehensively study the phenomenon of Ukrainian military brass bands as a holistic phenomenon and system, which involves the interaction of educational, compositional, organizational and executive components. The methodological core of the comprehensive study of the subject of the dissertation is a simulative approach, due to the multi-level nature of the phenomenon under study.

The methodological basis of the research is based on the scientific principles, complexity, relevance, reliability, causality for proving the importance of military brass bands – in the social and cultural processes of Ukraine.

Research methods: theoretical, historical-chronological, analysis and synthesis (inductive and deductive), content analysis, classification and typology, observation, descriptive (narrative), qualitative (qualitative), comparative (comparative), biographical, interview, systematization. The combination of these scientific approaches made it possible to investigate the development trends of military brass bands in close connection with three paradigms of time.

Scientific novelty of the received results are determined by the purpose of the dissertation, the set of research tasks, the subject and the object of the research. In the dissertation, for the first time: a comprehensive source analysis of scientific and journalistic literature on the formation and development of military orchestras in the context of the history of Ukrainian musical culture was carried out; a narrative characterization of the evolution of the activity of military bands in the discourse of history was carried out; Ukrainian military orchestras are understood as a system that involves the interaction of educational, compositional, and executive components; these formations are considered as a collective team, which is united not only by the desire for professional excellence and a common artistic idea, but also by mental-emotional feelings of mutual understanding, support and educational universality; assessments were updated and the functional concepts of military-orchestral

performance were updated in the context of state formation in modern Ukraine; new artistic achievements of the military band service of the Armed Forces of Ukraine are highlighted. Based on the guidelines and official documents of the Ministry of Defense, the typology of military bands and their repertoire was formed and systematized.

The concept of «Ukrainian military orchestra» has been enriched with new meanings, which is positioned as a collective of highly qualified musicians, as a team of individuals who are characterized by the performance of many functions and are part of a certain army unit. Such a collective is distinguished by special professional universalism, as it provides administrative, ceremonial and socio-cultural needs.

The personal contribution of the author of the dissertation is to solve an important scientific problem in the cultural field – to create a characteristic of the main areas of activity of military brass bands in the space of socio-cultural transformation processes during the independence of Ukraine.

Dissertation, published scientific articles, theses, which set out the main provisions of the work, completed independently and carried out in the field of cultural studies.

A review of historical, cultural and art sources of the formation of military music and military orchestras in Ukraine showed that despite the traditional coverage of historical periods in the development of Ukrainian music, the disclosure of the features of the professional activities of performers and composers in the analyzed works, the study of the problems of the formation and development of performance on wind instruments (individual and orchestral), musical works for them is insufficient, and sometimes fragmentary.

This circumstance is due to the small amount of source material for scientific understanding, the dominance of vocal and choral components of Ukrainian musical culture in the researchers' explorations.

It has been established that the phenomenon of military orchestras from the times of ancient civilizations to the present day has undergone significant transformations in functional development – from intimidation of the enemy and signaling – to an

important socio-cultural function as a specific type of modern musical art, a means of mental influence and moral and patriotic education.

Groups of functions of military orchestras are distinguished: spiritual and aesthetic and functions of socio-cultural activity (educational, educational, organizational, communicative, entertaining).

The following types of concert activities of military orchestras have been identified: solo, concert-divertissement, academic, thematic concert, concert-revue, theatrical concert, show, gala concert, concert-honor. Each of them requires an independent program, the uniqueness of which is determined by the theme of the listening audience, and its aesthetic demands.

The following features of the concert repertoire of military orchestras of Ukraine are noted: military orchestras are an acoustic materialization, an artistic interpretation of significant political changes in the state; their repertoire acts as an instrument that influences and transforms society.

In particular, if in Soviet times the repertoire of military orchestras was unified, clichéd and consisted mainly of marching music and popular works neutral to national identification, then at the stage of modern development its new face is revealed – as a means of musical embodiment of the ideas of all the most important historical periods of the formation of the Ukrainian state, transformation of the creative output of military musical groups and changes in the format of their main activity. Thus, the change in repertoire in the military orchestras of Ukraine destroys the imperial repertoire stereotype imposed for years and reveals itself in a new role, publicly demonstrating the musical genre diversity of music.

In the activities of domestic military orchestras, there is a tendency to individualize their own repertoire; its significant expansion enriches the artistic component of the educational function of the performing activities of military artistic groups.

The updated works educate the ability of listeners to perceive and aesthetically appreciate modern music. In this way, the socio-cultural organization of the public is

carried out; since the repertoire of army orchestras is formed with an orientation towards different groups of performers that make up military orchestras (soloists, ensembles, choir), its diversity requires highly qualified performers capable of solo performances, ensembles, choral singing, and also, according to production needs, their ability to improvise instrumentally (at the request of the concert venue), that is, the semantic system of communication (movement, gestures, gaze) is enriched not only among military musicians, but also in the situation of communication with recipients and in the environment of recipients.

Thus, the repertoire policy of military orchestras significantly contributes to raising the socio-cultural level of the people, which is ensured by the constitutional freedom of Ukraine. The repertoire content and professional level of domestic military orchestras allow them to perform various genres of music from classical to popular and are able to attract diverse audiences to musical art.

The perspective puts forward a significant paradigmatic approach in the study of the features of the educational component of the training of conductors of military bands, the structure and musical support of the organization of the parade in the system of performing practice of military bands.

Keywords: military brass band, military conductors, repertoire, national culture, brass musical performance in Ukraine, interpretation of performance, festival, military bandmastership, mass communication, brass instruments, Ukrainian composers, repertoire for brass instruments, socio-cultural processes.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Мартинова І. В. Діяльність галицьких військових оркестрів як уособлення української національної ідеї (кінець XIX – перша третина XX століття). *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку Актуальні питання гуманітарних наук*. Рівне : РДГУ, 2023. Вип. 46. С. 30–36.

DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v46i.669>

URL: <https://sborniki.rshu.edu.ua/index.php/ucpmk/article/view/669>

2. Мартинова І. В. Соціокультурні передумови формування функційності військових оркестрів в історичному дискурсі. *Культурологічний альманах*. 2024, №1. С. 340–346.

DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.1.44>

URL: <https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/355>

3. Мартинова І. В. Просвітницька функція військових оркестрів у європейському культурному поступі XIX століття. *Fine Art and Culture Studies*. 2024, № 2. С. 137–142.

DOI: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-2-18>

URL: <http://www.journals.vnu.volyn.ua/index.php/art/article/view/1714/1606>

4. Мартинова, І. В. Концертна діяльність військових оркестрів як явище культури. *Культурологічний альманах*. 2024, №3. С. 322–328.

DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.3.37>

URL: <https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/459>

Праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Мартинова І. В. Типологія військових оркестрів у незалежній Україні. *Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2021 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 4–5 квітня 2022 р., м. Івано-Франківськ*. Електронне

видання. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2022. С. 178–179.

URL: <https://nauka.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2022/08/тези-пну-2022-.pdf>.

6. Мартинова І. В. Виконавська практика військових оркестрів в контексті європейських соціокультурних трансформацій. *Topical aspects of modern scientific research. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference*. CPN Publishing Group. Tokyo, Japan. 2023. Pp. 534–541.

URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-topical-aspects-of-modern-scientific-research-21-23-12-2023-tokio-yaponiya-arhiv/>

7. Мартинова І. В. Соціокультурна функція виконавства військових оркестрів у державотворчому русі Галичини перетину ХІХ–ХХ століть. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету: матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених «Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених»* (15 грудня 2023 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 39. С. 77–82.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5682/2023/39/18>

URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v39/18.pdf>